

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

АЛЬ-АЗАВІ ХАЙДЕР АДІЛ КАДІМ

УДК 327:351.746.1(560)(043.3)

ЕВОЛЮЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Спеціальність 23.00.04 – політичні проблеми
міжнародних систем та глобального розвитку

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Миколаїв – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі міжнародних медіакомунікацій та комунікативних технологій Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор
Головченко Володимир Іванович,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
старший науковий співробітник науково-дослідної
частини

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Худолій Анатолій Олексійович,
Національний університет «Острозька академія»,
професор кафедри політології;

кандидат політичних наук, доцент
Глебов Сергій Володимирович,
Інститут соціальних наук Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова,
доцент кафедри міжнародних відносин

Захист відбудеться 9 лютого 2018 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 38.053.01 в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10, зал засідань вченої ради.

Із дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Автореферат розіслано 9 січня 2018 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н. А. Громадська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Зміцнення міжнародно-політичних позицій і посилення ролі Турецької Республіки на глобальній і регіональній арені після розпаду Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин, а також її поступальний політичний і економічний модернізаційний розвиток, надають цій державі всі шанси стати потенційним лідером мусульманського світу. А послідовна й збалансована зовнішня та безпекова політика, що узгоджено здійснюється лідерами помірковано-ісламістської Партії справедливості й розвитку (ПСР) з часу її приходу до влади в листопаді 2002 р., забезпечила перетворення Туреччини на чільну регіональну державу.

Це було зумовлено й низкою об'єктивних геополітичних чинників, передусім винятково вдалим географічним розташуванням держави на стикові Європи й Азії. Територіально Турецька Республіка пов'язана з кількома ключовими для безпекового виміру регіонами: Балканським, Близькосхідним, Кавказьким і Чорноморським. Як наступниця, з погляду міжнародного права, Османської імперії після її розпаду, Туреччина омивається чотирма стратегічно важливими морями – Егейським, Мармуровим, Середземним і Чорним та, згідно Конвенції Монтре 1936 р., наділена правом державного й безпекового контролю над світового значення Протоками – Босфором і Дарданеллами.

Крім того, Турецька Республіка є важливою ланкою міжнародної енергетичної системи, оскільки знаходиться між головними експортерами вуглеводнів (каспійські й близькосхідні держави та Росія) і їхніми імпортерами (учасники ЄС і Україна). Вона також належить до НАТО й має другу (після США) за чисельністю армію в Альянсі. Туреччина є давнім офіційним кандидатом на вступ до Євросоюзу, а також діяльним членом багатьох провідних міжнародних організацій. Величезний геополітичний і безпековий потенціал Туреччини пов'язаний також зі швидко зростаючим її населенням (за офіційними оцінками США, на початок 2017 р. в державі мешкало 80 млн. чол., причому майже 41% з них були віком до 24-х років включно). Протягом останніх півтора десятиліття Турецька Республіка здійснила якісний стрибок в соціально-економічному прогресі, перетворившись на другу, після китайської, державу, що найшвидше розвивається в сучасному світі.

Таким чином, зростання міжнародного авторитету Туреччини, що спостерігається нині на регіональному й глобальному рівнях, істотно впливає на формування світового й регіонального балансу сил. Це додає до вивчення еволюції регіональної політики Турецької Республіки за постбіполярної доби безперечної актуальності й становить помітний науковий та практичний інтерес, оскільки дозволяє з'ясувати принципові цілі й вектори реалізації міжнародно-політичного курсу впливової регіональної держави. Відповідно, таким чином, є можливість точніше прорахувати її ймовірні зовнішньополітичні кроки й розробити адекватні заходи у відповідь.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках Комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Модернізація суспільного розвитку світових процесів глобалізації», затвердженої Вченою Радою Університету

протоколом № 12 від 20 червня 2011 р., і науково-дослідної теми Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Асоціація як новий формат відносин України з Європейським Союзом: політичний, правовий, економічний та інформаційний аспекти» (номер державної реєстрації 16БФ048-01). У рамках зазначеної теми дисертація відповідає напряму наукової діяльності відділення міжнародних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Україна в сучасних політичних та безпекових процесах».

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є здійснення комплексного аналізу геостратегічних, геополітичних, міжнародних та військово-політичних процесів і чинників, які обумовили позитивну активізацію регіональної політики Турецької Республіки в постбіполярний період.

Для реалізації сформульованої мети автор ставить наступні **завдання**:

- охарактеризувати доктрину «стратегічної глибини» А. Давутоглу, яка є основою «нового зовнішньополітичного бачення» правлячої в Туреччині Партії справедливості й розвитку, та з'ясувати специфіку її реалізації в регіональному контексті;
- висвітлити роль і місце стратегічного партнерства зі США для гарантування національної безпеки Турецької Республіки в регіоні;
- окреслити значення інтеграції Турецької Республіки в ЄС для реалізації інтересів сторін на регіональному рівні;
- уточнити особливості еволюції політики Туреччини в Чорноморському регіоні;
- з'ясувати підстави вибудовування турецько-ізраїльського стратегічного партнерства й розкрити причини його деформації;
- визначити наслідки впливу процесів т. зв. «арабської весни» на регіональну й безпекову політику Турецької Республіки та її взаємини з Ісламською Республікою Іран;
- осмислити досвід становлення Туреччини як регіонального лідера й розробити рекомендації щодо можливості використання окремих його аспектів при формуванні й реалізації регіональної політики Республіки Ірак.

Об'єктом дослідження є зовнішня політика Туреччини, а **предметом** – еволюція регіональної політики Турецької Республіки.

Хронологічні рамки дослідження обумовлені його проблемно-тематичною спрямованістю й охоплюють постбіполярний період, що позначений інтенсифікацією та оптимізацією процесів і напрямів регіональної політики Турецької Республіки. Разом із тим, для кращого розуміння сутності турецько-американського, турецько-євросоюзівського, турецько-ізраїльського й турецько-українського партнерства та взаємин Туреччини з рештою регіональних держав, а також відстеження їхньої генези й шляхів розвитку, окремі аспекти проблеми подані в ретроспективному плані.

Методи дослідження визначені специфікою його об'єкта й предмета, метою й завданнями дисертації. До загальної методології, використаної в дослідженні, передусім слід віднести загальнонаукові методи, а саме: *гносеологічний, політико-*

системний, структурно-функціональний, історико-філософський, хронологічний, історичної реконструкції та компаративний.

Компаративний метод у дослідженні певним чином поєднується із системним підходом, оскільки, приміром, Ізраїль, Іран, Росія і США є ключовими елементами регіональних систем – у даному випадку Близькосхідного регіону, на більш високому рівні – азійської системи міжнародних відносин, і на найвищому рівні – одними з головних (США і Росія) елементів глобальної міжнародної системи.

Системний аналіз дозволяє пояснити особливості відносин Турецької Республіки зі США, Іраном і «дореволюційною» Сирією в контексті програмування їхньої зовнішньої політики існуючою регіональною/міжнародною системою, що виступає зовнішнім середовищем по відношенню до системи двосторонніх взаємин.

Специфічні конструктивістські методи й прийоми міжнародно-політичної науки вжиті для з'ясування чинників, що визначають природу суб'єктності Турецької Республіки як регіонального й глобального актора міжнародних відносин.

Серед прикладних методів дослідження варто зазначити й *екстраполяцію та аналіз тенденцій зовнішньої політики* окремих держав і світового розвитку. *Метод екстраполяції* дозволив перенести окремі характеристики відносин Турецької Республіки з певними близькосхідними країнами (Ірак, Сирія) на взаємини офіційної Анкари з іншими державами регіону за умови схожості.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що автор дисертації на основі залучення і комплексного та компаративного аналізу широкого кола джерел, частина яких раніше не була об'єктом спеціального наукового вивчення, здійснив цілісне дослідження обставин формування та особливостей реалізації й еволюції регіональної політики Турецької Республіки, в контексті позитивних і негативних наслідків глобалізації.

Основними положеннями та результатами, які визначають наукову новизну дослідження й виносяться на захист, є такі:

уперше:

– здійснена спроба системно узагальнити результати реалізації на регіональному рівні доктрини «стратегічної глибини» як основи «нового зовнішньополітичного бачення» правлячої в Туреччині ПСР, що передбачає забезпечення не лише власної безпеки та стабільності, але й сусідніх держав;

– доведено причинно-наслідковий зв'язок між поверненням Турецької Республіки до ісламської ідентичності й досягненням нею домінуючих позицій на регіональній міжнародно-політичній арені;

поглиблено:

– розуміння того, що Турецька Республіка є чільним регіональним актором, а також опрацювання аналітичних підходів до відстеження політичної трансформації Туреччини як діяльного учасника глобальних процесів;

– положення про дистанціювання Турецької Республіки від реалізації стратегічних інтересів США задля здійснення власної регіональної безпекової

стратегії, що стало важливим елементом запровадження нового зовнішньополітичного курсу ПСР;

– аналіз сутності сучасної регіональної політики Турецької Республіки в контексті концепції «стратегічної глибини», що спирається на ефективне поєднання «неоосманізму», націоналізму, модернізованого ісламу, демократії й європейської ідеї;

– положення про те, що лише та держава, яка за допомогою результативної комбінації «м'якої» й «жорсткої» сили здатна поширити свій вплив далеко за межі національних кордонів, спроможна гарантувати власну безпеку й відігравати помітну роль у регіональній та світовій політиці;

отримали подальший розвиток:

– дослідження базових чинників регіональної політики Туреччини в постбіполярному світі й визначення її основних концептуальних компонентів, а також змістовний аналіз головних регіональних проблем на безпековому порядку денному Туреччини;

– положення про те, що зовнішньополітична ідеологія правлячої ПСР базується на дуалістичних принципах євроатлантизму й гарантування національної безпеки держави в контексті ісламської ідентичності та має на меті: за збереження стратегічного партнерства зі США трансформацію Турецької Республіки в бік більшої самостійності як міжнародного актора, здатного відстоювати власні національні інтереси, а також поступове зміцнення Туреччини як держави надрегіонального, а згодом і світового рангу;

– обґрунтування тези, що регіональна політика Туреччини знаходиться на стадії оптимізації й класифікується здобувачем як експансіоністська (за типом орієнтації – назовні), ревізійністська (за типом цілей – повернути й зміцнити колишню велич держави), гнучка (за типом структури, на противагу догматичній) і прагматична.

Практичне значення одержаних результатів дослідження впливає з його актуальності й наукової новизни. Зважаючи на це, положення та висновки дисертації можуть бути використані для подальшого вивчення зовнішньої й безпекової політики Туреччини, США, ЄС та інших акторів у Близькосхідному, Південнокавказькому й Чорноморському регіонах, а також у рамках навчального процесу у вузах при підготовці підручників, навчальних посібників та науково-методичних рекомендацій, у викладанні нормативних і спеціальних курсів із політології та історії міжнародних відносин на Близькому Сході, зовнішньої політики й новітньої історії Туреччини, актуальних проблем світової політики, міжнародних систем та глобального розвитку, країнознавства тощо.

Окрім того, висновки дослідження можуть стати в нагоді фахівцям МЗС Іраку та інших державних установ, науково-дослідницьких інститутів і центрів, які беруть участь у плануванні та здійсненні регіональної політики Республіки Ірак.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням; усі наукові результати, що викладені в дисертації, одержані автором особисто й концентровано викладені в авторефераті та 16 публікаціях.

Апробація результатів дослідження. Головні висновки й тези дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри міжнародних медіакомунікацій та комунікативних технологій Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукові положення дисертації були оприлюднені у виступах на міжнародних науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Геостратегічні пріоритети України в політичній, економічній, правовій та інформаційній сферах» (Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 15 жовтня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин» (Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 22 жовтня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Чинники розвитку суспільних наук у XXI столітті» (Львівська фундація суспільних наук, 23-24 жовтня 2015 р.); VII міжнародній заочній науково-практичній конференції «Розвиток науки в XXI столітті» (Науково-інформаційний центр «Знання», Харків, 30 жовтня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні тенденції розвитку суспільних наук в Україні» (Громадська організація «Київська наукова суспільнознавча організація», 13-14 листопада 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціології, історії та політології» (Херсонський державний університет, факультет психології, історії та соціології, 20-21 листопада 2015 р.); Міжнародному симпозіумі «Соціальна та економічна солідарність – український вибір» (Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, ВГО «Українська Асоціація економістів-міжнародників», 28 січня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Шевченківська весна» (Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 7 квітня 2016 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження знайшли відображення в 16-ти одноосібних публікаціях, з них 4 статті у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному фаховому виданні, 8 – матеріали та тези наукових конференцій, 3 – публікації, що додатково розкривають зміст дослідження.

Структура роботи обумовлена визначеними метою, об'єктом та предметом дослідження. Вона складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, одинадцяти підрозділів, висновків та списку використаних джерел і літератури (414 найменувань англійською, арабською, німецькою, російською, турецькою й українською мовами). Загальний обсяг роботи складає 252 сторінки, з них основного тексту – 207 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено наукове значення роботи, розкрито її зв'язки з науковими програмами, сформульовано

мету та завдання дослідження, визначено його об'єкт та предмет, обґрунтовано наукову новизну роботи, її теоретичне та практичне значення, висвітлено методологічні засади та структуру дослідження, наведено інформацію про апробацію та публікацію результатів дослідження.

У першому розділі *«Концептуально-теоретичні засади й джерельна база дослідження»* – вивчено еволюцію концептуальних засад зовнішньої політики Турецької Республіки, а також зовнішніх і внутрішніх чинників їх формування та зміни, з'ясовано стан наукової розробки теми регіональної політики Туреччини, здійснено огляд основних джерел дослідження.

До початку реалізації роботи А. Давутоглу *«Стратегічна глибина: міжнародне становище Туреччини»* як концепції зовнішньої політики після приходу до влади ПСР в 2002 р. в Турецькій Республіці домінували дві геополітичні доктрини. Перша розглядала Туреччину в контексті парадигми холодної війни, де країні відводилася роль захисника демократичного Заходу від радянського експансіонізму. В рамках цієї доктрини Анкара була надійним учасником НАТО й членом політичного Заходу. Однак курс на вестернізацію Турецької Республіки означав відмову від ісламської ідентичності, що породило відчуженість у взаєминах із країнами, які раніше входили до складу Османської імперії.

Друга доктрина національної безпеки окреслилася з розпадом СРСР, коли Турецька Республіка раптово опинилася в оточенні слабких держав, уражених внутрішніми політичними й етнічними конфліктами, та бойовиків терористичної Робітничої партії Курдистану (РПК), що підтримувалася Іраном і Сирією. Тому суміжні регіони – від Балкан до Південного Кавказу й Близького Сходу – сприймалися офіційною Анкарою як джерело воєнної загрози. Відповіддю на це стала стратегічна концепція Турецької Республіки 1998 р. (*«Білий зошит: оборона 1998»*), що ґрунтувалася на політиці стримування й навіть залякування регіональних конкурентів (*«просунута оборона»*).

Імплементация нової зовнішньополітичної концепції Туреччини знайшла відображення в перегляді відносин з традиційними військово-політичними союзниками США та ЄС, посиленні геополітичної присутності на Балканах, Кавказі, Близькому Сході, у Чорноморському басейні і Східному Середземномор'ї, Перській затоці й Центральній Азії та активізації політики в мусульманському світі. Загалом зовнішня політика А. Давутоглу на засадах концепції *«стратегічної глибини»*, безумовно, дала позитивні результати, незважаючи на те, що не вдалося досягти всіх задекларованих цілей.

При написанні дисертації автор опрацював і впровадив у науковий обіг широке коло нових документів та матеріалів, частина з яких раніше не використовувалися у міжнародно-політологічній літературі. Автор виділяє такі групи джерел: 1) двосторонні й багатосторонні угоди й договори, документи міжнародних організацій (ООН, НАТО та інших міжнародних інституцій), міністерств і відомств Турецької Республіки та інших держав; 2) статті, промови й інтерв'ю глав держав і урядів та керівників зовнішньополітичних відомств Туреччини (А. Давутоглу, Р. Т. Ердогана) та урядовців її зовнішньополітичних партнерів; 3) матеріали періодичних видань, наприклад, *«Asharq Al-Awsat»* (*«Близький Схід»*, Лондон), *«Birikim»* (*«Накопичення»*, Стамбул), *«Cumhuriyet»*

(«Республіка», Анкара), «Milliyet» («Народність», Стамбул) та ін.; 4) матеріали, розміщені на офіційних Інтернет-порталах державних установ і міжнародних організацій, зокрема, офіційний сайт МЗС Турецької Республіки – www.mfa.gov.tr та ін.

Фахова література, незважаючи на відсутність у сучасній орієнталістиці робіт, які комплексно охоплювали б увесь спектр проблем, що виникли в процесі еволюції постбіполярної турецької зовнішньої політики в регіональному вимірі, доволі докладно висвітлює окремі аспекти двосторонніх і багатосторонніх відносин офіційної Анкари. Автором проаналізовані праці українських і зарубіжних дослідників, зокрема, турецьких, американських, російських та ін.

Ґрунтовний аналіз зовнішньої політики Туреччини, зокрема її безпекового виміру у біполярну та постбіполярну добу, зробив видатний радянський / російський тюрколог Б. Поцхверія, процеси ісламізації та їх вплив на зовнішню політику Турецької Республіки були в центрі уваги відомого українського тюрколога І. Чернікова. Американські дослідники Д. Менашрі та С. Сайарі простежують динаміку змін у зовнішній політиці Туреччини протягом першого постбіполярного десятиріччя.

Концепція «стратегічної глибини» та різні аспекти її реалізації привертають неабияку увагу як українських фахівців, серед яких П. Варбанець, О. Волович, Н. Мхитарян, О. Чубрикова, так і зарубіжних учених Х. Багджи, С. Ульген (Туреччина), В. Аватков, Н. Ульченко, О. Уразова (Росія), Дж. Волкер (США).

Еволюції американсько-турецьких відносин присвячено дисертації та низку публікацій Є. Габер, О. Вонсовича, О. Ірхіна, К. Кулешової, Д. Накісбаєва, А. Юртаґюля, близькосхідному напрямку зовнішньої політики США – А. Худолія. Різні аспекти євроінтеграційної стратегії Туреччини розглядають у своїх наукових працях Е. Ахмедова, А. Гаджиєв, Ю. Кудряшова, О. Терці.

Науковий доробок А. Болдирєва, М. Воротнюк, С. Глебова присвячений безпековому співробітництву у Чорноморському регіоні та політиці Туреччини, Н. Мхитарян, В. Шишкіної та ін. – українсько-турецьким взаєминам.

Близькосхідний вектор зовнішньої політики Турецької Республіки аналізується у працях російських дослідників А. Арутюняна, В. Ахмедова, Н. Мамедової, А. Сулейманова, І. Свістунової, О. Сорокіна, українських – Г. Замікули, Л. Кияниці, О. Мощенко, Н. Мхитарян, турецьких – М. Кібароглу, К. Кірісчі, О. Октав, американських – Р. Олсона та ін. Дискусійну курдську проблему розглянуто в працях російських сходознавців К. Вертяєва, В. Єгорова, О. Жигаліної, Н. Мосакі, українських – О. Борділовської, П. Тригуба та ін.

Отже, джерельна та літературна база джерела з проблематики дослідження дає можливість простежити як становлення регіональних міждержавних відносин у безпековому вимірі, так і окреслити перспективи цих взаємин на передбачуване майбутнє.

У другому розділі – *«Особливості забезпечення національної безпеки Туреччини в контексті її європейської та євроатлантичної інтеграції»* аналізуються особливості стратегічного партнерства зі США й участь у структурах ЄС як чинник реалізації її національної безпеки, конфліктний потенціал турецько-грецьких відносин, вірменська проблематика в регіональній

політиці Туреччини.

У розділі викладено розгорнутий аналіз еволюції турецько-американського співробітництва, що започатковане «доктриною Трумена» 1947 р., відтоді Туреччина була поряд зі США в усіх важливих міжнародних ініціативах, – як-то членство в НАТО, спільне «стримування комунізму» (в т. ч. при укладенні Багдадського пакту 1955 р. і діяльності «Організації центрального договору» (СЕНТО)), активна участь у Корейській війні 1950-1953 рр. і у вирішенні нових проблем, пов'язаних із розпадом СРСР. Туреччина й США тісно співпрацювали в протистоянні новим викликам сучасності, таким як іракська окупація Кувейту 1990 р., громадянські збройні конфлікти в Сомалі, Боснії й Герцеговині та в Косово. Автором з'ясовано, що після терористичної атаки 11 вересня 2001 р. на США і приходу до влади в Анкарі в листопаді 2002 р. помірковано-ісламістської ПСР окреслилося взаємне дистанціювання Анкари і Вашингтону, що посилилося після відмови останнього видати Ф. Гюлена, якого в Туреччині звинувачують у спробі державного перевороту в липні 2016 р. Тим не менш, автор припускає, що не зважаючи на певне охолодження відносин, офіційна Анкара продовжує розглядати США як головного стратегічного партнера в політичній, військовій і економічній площині, а також у сфері національної безпеки.

Взаємини між Туреччиною і ЄС у сфері безпеки й оборони, що розвиваються в рамках правових норм, передбачених Маастрихтським договором 1992 р., спрямовані на встановлення й розвиток Європейської політики безпеки і оборони (ESDP). Встановлено, що стратегічна й безпекова важливість Туреччини для ЄС зумовлена передусім її геополітичним розташуванням – ключовим для міжнародного транзиту каспійських і центральноазійських енергоносіїв, а також надзвичайно сприятливим для успішної посередницької ролі в урегулюванні конфліктів у Балканському, Чорноморському й Близькосхідному регіонах. Водночас наполегливо стимульований Р. Т. Ердоганом переговорний процес приєднання Турецької Республіки до ЄС, який стартував ще в жовтні 2005 р., далекий до можливого позитивного вирішення, й населення держави поступово втрачає до нього інтерес. Особливої гостроти у відносинах додає міграційна криза, яку турецький очільник використовує як важіль впливу на ЄС. У дослідженні констатується, що така позиція Туреччини лише віддаляє її від інтеграції до Євросоюзу.

Кіпрська проблема, незважаючи на певне потепління у відносинах між турецькою й грецькою громадами острова, залишається досить складною, тим більше, що два повноправні члени ЄС – Греція й Республіка Кіпр в змозі блокувати рішення про прийняття Туреччини до Євросоюзу й таким чином тиснути на неї. Найгостріша дискусія торкається воєнно-стратегічного аспекту проблеми: грецька сторона наполягає на демілітаризації острова, а турецька дотримується протилежної позиції. Адже Кіпр знаходиться лише за 40 миль від анатолійського узбережжя й прикриває «вразливе підчерев'я» Туреччини. Тому офіційна Анкара розташувала на території ТРПК 40-тис. 11-й армійський корпус на випадок будь-яких міжнародно-політичних ускладнень і для гарантії безпеки населення Північного Кіпру.

Вірменське питання розглядається в Туреччині як таке, що виходить за рамки

вимог «копенгагенських критеріїв», але, на переконання ЄС, офіційній Анкарі належить вирішити зазначене питання шляхом встановлення з усіма суміжними державами добросусідських взаємин. Євросоюз прагне закріпити за собою вплив на Південному Кавказі й тому наполягає на безумовному відкритті турецько-вірменського державного кордону. Підписання в жовтні 2009 р. в Цюріху двох протоколів, що передбачають припинення турецької блокади Вірменії й встановлення дипломатичних відносин між двома державами стало, разом з іншим, результатом прояву з боку ЄС підвищеної зацікавленості в стабілізації становища на Південному Кавказі.

У третьому розділі – *«Чорноморський вимір регіональної політики Туреччини»* проаналізовано партнерство з Україною, як чинником регіональної політики Туреччини, відносини з Російською Федерацією в контексті гарантування національної безпеки Турецької Республіки, розглянуто позицію офіційної Анкари щодо анексії РФ Криму.

Встановлено, що в контексті створення ефективної регіональної системи політичної й військової безпеки важливого значення набувають взаємини Турецької Республіки з двома великими чорноморськими державами – Україною й Російською Федерацією, оскільки низка існуючих інтеграційних структур і об'єднань (ОЧЕС, ГУАМ, СНД, ОДКБ) досі не спромоглися виробити нову регіональну систему безпеки. А неспровокована військова агресія Росії проти України й анексія нею Криму в березні 2014 р. наочно продемонстрували критичний рівень конфліктогенності Чорноморського регіону й уразливість попередніх міжнародно-правових гарантій безпеки.

Якщо політична, безпекова й військова взаємодія Туреччини з Україною (в т. ч. в форматах Чорноморської групи військово-морського співробітництва та «Чорноморської гармонії») пройшла тернистий шлях від «конструктивного» партнерства (1998 р.) до «стратегічного» (2011 р.), то, згідно змін до Стратегії національної безпеки Турецької Республіки 2005 р., ухвалених РНБ у жовтні 2010 р., Росія вперше після розпаду СРСР була визначена як потенційний супротивник. Окрім геополітичних чинників, до «зони ризику» в турецько-російських взаєминах на регіональному рівні варто додати й зусилля офіційної Анкари щодо гарантування безпеки судноплавства в Чорноморських протоках та позиціонування Туреччиною себе як інтегратора тюркомовних пострадянських держав і регіонів Російської Федерації.

Турецька позиція щодо анексії АР Крим Росією з одного боку є чіткою й безапеляційною, оскільки Анкара виступає за відновлення територіальної цілісності України. З іншого боку, турецький бізнес несе великі збитки від обмежень, накладених РФ на імпорт турецької продукції, що змушує владу Туреччини часто не помічати торговельно-економічної співпраці з анексованим Кримом.

У четвертому розділі – *«Близькосхідний напрям гарантування національної безпеки»* розглянуто іранський вектор безпекової політики Туреччини, еволюцію турецько-сирійських взаємин, безпековий вимір турецько-ізраїльських відносин.

Встановлено, що за постбіполярної доби Близький Схід продовжує генерувати серйозні виклики національній безпеці Турецької Республіки. Йдеться про

життєздатність країни, її поступовий розвиток у незмінних державних кордонах і в безпечному зовнішньому середовищі. Загроза, яку становить курдський чинник для державного суверенітету Туреччини, актуальна й для інших держав регіону стосовно збереження їхньої територіальної цілісності. Це зумовлює виникнення безпекових альянсів між Турецькою державою та її цивілізаційно-історичними антагоністами – Іраном і Сирією.

Відносини ж з Республікою Ірак після падіння режиму Саддама Хусейна у 2003 р. розвиваються дуже повільно, тому автор не присвячує їм окремого розділу, а розглядає їх у рамках курдського питання та гарантування безпечного транзиту енергоносіїв до ЄС і отримання потенційного прибутку від енергопроектів в Іраку, реалізація яких опинилась під загрозою через спалах фундаменталізму й військовий наступ «Ісламської держави».

Нині близькосхідний напрям гарантування національної безпеки Турецької Республіки демонструє ефективне проведення офіційною Анкарою політики «регіонального балансування» (в тому числі в геополітичному трикутнику Анкара-Тегеран-Дамаск), що передбачає активізацію співпраці з іншими регіональними гравцями задля зниження рівня конфліктогенності в регіоні й набуття Туреччиною лідерського статусу. Хоча турецько-ізраїльське стратегічне партнерство зазнало краху, США готові визнати за Турецькою Республікою роль регіонального лідера, однак це вимагатиме від неї конкретних кроків щодо участі в зміні геополітичного простору Близького Сходу (як це простежується на прикладі залучення офіційної Анкари в сирійську громадянську війну).

ВИСНОВКИ

1. Після розпаду Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин у Турецької Республіки бракувало довготермінового стратегічного планування зовнішньополітичного курсу, що було значною мірою спричинене слабкістю й нестабільністю коаліційних урядів. Зовнішня політика країни вибудовувалася на основі короткотермінової змінної й безризикової тактики, що не дозволило офіційній Анкарі добитися реальних результатів ані на шляху євроінтеграції, ані щодо згуртування під своєю егідою нових незалежних тюркомовних держав Центральної Азії й Південного Кавказу.

З приходом до влади помірковано-ісламістської ПСР визначальною рисою регіональної стратегії Туреччини став перехід від однієї прозахідної орієнтації до багатовекторності з опорою на історико-культурну спадщину. За збереження пріоритетності західного напрямку, «нове зовнішньополітичне бачення» ПСР не менш важливого значення стало надавати розвитку взаємин із регіональними країнами. Центральне місце в новій стратегії посіла політика «нуль проблем» із сусідами, спрямована на усунення суперечностей у відносинах із навколишніми державами, попередження виникнення регіональних криз і налагодження максимального співробітництва з ними в усіх сферах. Причому, особливої значимості Туреччина почала надавати співробітництву в енергетичній сфері з країнами-експортерами вуглеводнів, прагнучи гарантувати власну енергетичну безпеку.

2. Незважаючи на об'єктивні й суб'єктивні чинники появи взаємної недовіри в турецько-американських взаєминах і очевидне дистанціювання Сполучених

Штатів від Турецької Республіки на міжнародній арені, а також той безперечний факт, що нині стратегічне партнерство вже не сприймається як гарант стабільного й стійкого розвитку двосторонніх відносин та національної безпеки, офіційні Анкара і Вашингтон, як і раніше, зберігають важливе значення один для одного з огляду на такі чинники:

- Турецька Республіка сприймає США як головного військово-політичного й фінансово-економічного стратегічного партнера, а також у безпековій сфері;

- Турецька Республіка тісно пов'язана зі США і в рамках Північноатлантичного альянсу, який вона вважає єдиним відлагодженим механізмом гарантування глобальної й регіональної безпеки з реальною спроможністю застосування «жорсткої сили» в разі потреби;

- активізація войовничого ісламського фундаменталізму в Близькосхідному регіоні й участь Туреччини в антитерористичній коаліції, спрямованій проти наступу «Ісламської держави», вимагають від офіційної Анкари посилення координації з Вашингтоном шляхів вирішення питань регіональної політики.

Майбутнє турецько-американської співпраці на регіональному рівні знаходитиметься під впливом трансатлантичних відносин – ключової сфери стратегічного партнерства офіційних Анкари і Вашингтону. В найважливіших областях співробітництва багатосторонній підхід буде вагомим елементом взаємодії, передусім при вирішенні іракської, іранської й сирійської проблематики.

3. Маючи, завдяки своєму географічному розташуванню, першорядне значення для міжнародного транзиту енергоносіїв і об'єднавши цінності європейсько-християнської та ісламської цивілізацій, Турецька Республіка прагне виступати в ролі «мосту» й «посередника» у певних регіональних конфліктах. У разі прийняття Туреччини до свого складу, ЄС зможе скористатися цими геостратегічними особливостями республіки, що дозволить Євросоюзу зміцнити власні позиції глобального гравця світової політики. Потужний потенціал турецьких Збройних сил здатен зробити значний внесок у формування Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС і Спільної європейської політики безпеки та оборони, а також помітно розширити можливості Євросоюзу здійснювати миротворчі операції, передусім у Середземноморському регіоні.

Але, надавши повноцінне членство Турецькій Республіці, ЄС тим самим ризикує бути залученим до вирішення низки регіональних міжнародно-політичних і етнічних проблем, від котрих наразі як «фортеця спокою й безпеки» його рятує Туреччина. В переговорному процесі офіційної Анкари з Брюсселем залишаються досить складні проблеми, вирішення яких є неодмінним. Зокрема, ЄС постійно звертає увагу на неврегульованість курдського питання, що розглядається не лише як внутрішньополітична проблема Туреччини, пов'язана з «правами національних меншин», але і як перешкода для встановлення «добросусідських відносин із суміжними державами», зокрема з Іраком, на півночі якого розташований де-факто напівнезалежний Іракський Курдистан, де базуються бойовики терористичної РПК. У зв'язку з цим у ЄС схвально поставилися до громадських дебатів із мирного вирішення курдського питання, що почалися в Туреччині в 2009 р.

4. З розпадом СРСР і завершенням холодної війни Чорноморський регіон став важко керованим: політичні, національно-територіальні, етнічні й релігійні суперечки породили «гарячі точки» в Грузії, Молдові й Росії. Апогеєм регіональна конфліктогенність сягнула під час силової окупації й анексії Російською Федерацією українського Криму в лютому-березні 2014 р., причому наявні миротворчі інструменти (ООН, ОБСЄ, двосторонні договори) виявилися недостатньо результативними. Для Чорноморського регіону властивий дуалізм міждержавних взаємин, коли відносини співробітництва й протиборства виявляються практично водночас, існує складне переплетіння різних за змістом політичних проблем і процесів та протилежних тенденцій їхнього поглиблення.

Туреччина запропонувала всеосяжне бачення Чорноморського регіону, що включає докладно розроблену концепцію політики «нуль проблем» із сусідами та безпекову політику, засновану на регіональному підході. Цілями Туреччини є також сприяння політичній і економічній співпраці та підтримка інтеграції Чорноморського регіону в світову економіку. Зрештою, якщо гарантування безпеки на морі залишається винятковою турботою прибережних держав, то збереження нинішнього правового режиму Чорноморських проток, заснованого на Конвенції Монтре 1936 р., є для Туреччини *sine qua non* або неодмінною, беззастережною умовою.

5. Політичний союз між Турецькою Республікою та Державою Ізраїль сформувався по завершенні холодної війни й став важливим елементом регіональної підсистеми міжнародних відносин завдяки спільному стратегічному порядку денному обох країн, що базувався на схожих побоюваннях стосовно Сирії, Іраку й Ірану, а також на співпадаючих інтересах у Центральній Азії. Крім того, обидві держави висловлювали близькі погляди на глобальні проблеми світової політики, включно з узгодженням зовнішньополітичного курсу зі США й недовірливим ставленням до «демократичної» Росії. Ще однією причиною виникнення стратегічної вісі «Анкара – Тель-Авів» був синдром «ворожого оточення»: не дивлячись на періодичні намагання як Ізраїлю, так і Туреччини владнати суперечки зі своїми сусідами, зовнішній чинник небезпеки залишався для них актуальним.

Головною перешкодою для розвитку турецько-ізраїльського стратегічного партнерства завжди виступав чинник ісламської солідарності, що помітно посилювався після приходу до влади в Туреччині в листопаді 2002 р. помірковано-ісламістської ПСР, американсько-британської інтервенції й окупації Іраку в 2003 р. та військової операції Ізраїлю в Лівані 2006 р. Регіональна політика офіційної Анкари на Близькому Сході почала поступово змінюватися, що неминуче мало негативно відбитися на турецько-ізраїльських взаєминах. Турецьке державне керівництво взяло на озброєння концепцію багатовекторної зовнішньої політики, в контексті якої регіональне партнерство з Ізраїлем і спільні загрози національній безпеці, що раніше зумовили зближення держав, виявилися неактуальними. Ізраїльський політикум усвідомлює, що триваюче загострення двосторонніх відносин є свідомим вибором офіційної Анкари, продиктованим її геополітичними інтересами, і що новий регіональний формат, який створюється Туреччиною на Близькому Сході, не передбачає участі в ньому Ізраїлю.

6. Збурені т. зв. «арабською весною» деструктивні потрясіння на території «Великого Близького Сходу» спричинили посилення міжнародно-політичної активності Турецької Республіки в регіоні та водночас призвели до погіршення й загострення турецько-ізраїльських відносин. З початком т. зв. «арабських революцій» у Єгипті, Ємені, Лівії й Сирії турецьке керівництво, після недовгих коливань, підтримало опозиційні сили цих держав, фактично відмовившись від своїх недавніх партнерів, із якими зміцнювало регіональну співпрацю протягом 2000-х рр. Замість того, щоб спробувати виступити посередником між різношерстою опозицією й ідейно близькими націоналістичними правлячими режимами, офіційна Анкара стала на бік протестувальників і бунтівників та сприяла формуванню на турецькій території опозиційних організацій Єгипту, Лівії й Сирії. Турецька Республіка виступила союзником США і «старих демократій» Європи за проектом реформатування «Великого Близького Сходу».

Це закономірно привело до втручання Туреччини в громадянську війну в Сирії на боці т. зв. «поміркованої опозиції» та згортання співпраці з головним союзником офіційного Дамаска – ІРІ, чий правлячий режим хоча й сприймається в Анкарі як дружній, але це не компенсує протилежність геополітичних інтересів двох держав і глибокий релігійний конфлікт між сунітською й шіїтською гілками ісламу.

7. Компаративний аналіз досвіду становлення Турецької Республіки як регіонального лідера дозволив окреслити кілька складових її успішної політики, які варто взяти до уваги при формуванні й реалізації відповідної політики Республіки Ірак. Зокрема: 1) багатовекторність, яка полягає у взаємовигідному співробітництві з ключовими регіональними акторами в різних сферах при збереженні як пріоритетного безпекового напрямку; 2) активна багатостороння регіональна дипломатія; 3) відновлення позиції «центральної» держави як важливого елементу регіональної системи безпеки; 4) широке застосування інструментів «м'якого» впливу щодо держав регіону завдяки спільній цивілізаційній ідентичності; 5) прагматизм регіональної політики, що ґрунтується на національному інтересі та пріоритетності економічного чинника, що дозволяє збільшити число потенційних партнерів та зменшити роль ідеологем у зовнішній політиці.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Аль–Азаві Хайдер Аділ Кадім. Військовий чинник у формуванні безпекової політики Турецької Республіки / Хайдер Аділ Кадім Аль–Азаві [Електронний ресурс] // Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». – 2015. – № 7. – Режим доступу : http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2595/2303.
2. Аль–Азаві Хайдер Аділ Кадім. Роль збройних сил у формуванні безпекової й зовнішньої політики Турецької Республіки / Хайдер Аділ Кадім Аль–Азаві // Держава і право : зб. наук. праць. Серія: Політичні науки. Вип. 69 / Ін-т

держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2015. – С. 184–196.

3. Аль–Азаві Хайдер Аділ Кадім. Нормалізація турецько-сирійських відносин на зламі ХХ-ХХІ ст. / Хайдер Аділ Кадім Аль–Азаві // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць. Вип. 126 (ч. І). – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2015. – С. 24–34.
4. Аль–Азаві Хайдер Аділ Кадім. Турецько-ізраїльські відносини й проблеми регіональної безпеки / Хайдер Аділ Кадім Аль–Азаві // Гілея : науковий вісник. Зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея», 2016. – Вип. 107(4). – С. 458–463.

Стаття у зарубіжному науковому фаховому виданні

5. Azawee H.-A. The European Integration Course of Turkey as a Factor of Its National Security / Header-Adil Azawee // European Political and Law Discourse (Praha). – 2015. – Volume 2. – Issue 6. – P. 18–22.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Аль–Азаві Хайдер Аділ Кадім. Турецько-українське партнерство як чинник безпеки в Чорноморському регіоні / Хайдер Аділ Кадім Аль–Азаві // Матеріали наукової конференції «Геостратегічні пріоритети України в політичній, економічній, правовій та інформаційній сферах», 15 жовтня 2015 року, м. Київ. – К. : КНУ імені Тараса Шевченка, ІМВ, 2015. – С. 220–222.
7. Аль–Азаві Хайдер Аділ Кадім. Чорноморський регіон як геополітична реальність / Хайдер Аділ Кадім Аль–Азаві // Актуальні проблеми міжнародних відносин : матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених 22 жовтня 2015 р. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2015. – Ч. 1. – С. 94–98.
8. Аль–Азаві Хайдер Аділ Кадім. Еволюція стратегічного партнерства Турецької Республіки зі США / Хайдер Аділ Кадім Аль–Азаві // Чинники розвитку суспільних наук у ХХІ столітті : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 23-24 жовтня 2015 року). – Львів : ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2015. – С. 102–105.
9. Аль–Азаві Хайдер Аділ Кадім. Відносини з Росією в контексті гарантування національної безпеки Турецької Республіки / Хайдер Аділ Кадім Аль-Азаві // Сборник публикаций Научно-информационного центра «Знание» по материалам VII международной заочной научно-практической конференции: «Развитие науки в ХХІ веке» г. Харьков : сборник со статьями (уровень стандарта, академический уровень). – Д. : Научно-информационный центр «Знание», 2015. – С. 134–137.
10. Аль–Азаві Хайдер Аділ Кадім. Конфліктний потенціал турецько-грецьких відносин: безпековий вимір / Хайдер Аділ Кадім Аль–Азаві // Актуальні тенденції розвитку суспільних наук в Україні : матеріали міжнародної науково-

- практичної конференції (м. Київ, Україна, 13-14 листопада 2015 року). – К. : ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2015. – С. 100–103.
11. Аль–Азаві Хайдер Аділ Кадім. Іранський вектор безпекової політики Турецької Республіки / Хайдер Аділ Кадім Аль–Азаві // «Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціології, історії та політології»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Херсон, 20-21 листопада 2015 р. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 153–157.
12. Аль–Азаві Хайдер Аділ Кадім. Безпековий вимір турецько-ізраїльських відносин як чинник соціальної політики / Хайдер Аділ Кадім Аль–Азаві // Матеріали міжнародного симпозиуму «Соціальна та економічна солідарність – український вибір», 28 січня 2016 р. – К. : КНУ імені Тараса Шевченка, ІМВ, 2016. – С. 76–77.
13. Аль–Азаві Хайдер Аділ Кадім. Вірменське питання у міжнародній діяльності Турецької Республіки / Хайдер Аділ Кадім Аль–Азаві // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Шевченківська весна». Частина I. – К. : КНУ імені Тараса Шевченка, ІМВ, 2016. – С. 16–17.

Публікації, що додатково розкривають зміст дослідження

14. Аль–Азаві Хайдер Аділ Кадім. Євроінтеграційний курс Турецької Республіки в контексті її безпекової політики / Хайдер Аділ Кадім Аль–Азаві [Електронний ресурс] // Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». – 2014. – № 4. – Режим доступу : http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2594/2302.
15. Аль–Азаві Хайдер Аділ Кадім. Проблема Александретти в турецько-сирійських відносинах / Хайдер Аділ Кадім Аль–Азаві // Політологічний вісник : зб. наук. праць. – К. : «Інтас», 2015. – Вип. 79. – С. 500-509.
16. Аль–Азаві Хайдер Аділ Кадім. Турецько-українське партнерство як чинник безпекової політики в Чорноморському регіоні / Хайдер Аділ Кадім Аль–Азаві // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць. Вип. 126 (ч. II). – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2015. – С. 36–44.

АНОТАЦІЯ

Аль–Азаві Хайдер Аділ Кадім. Еволюція регіональної політики Турецької Республіки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2018.

Дисертацію присвячено з'ясуванню еволюції регіональної політики Турецької Республіки на основі комплексного аналізу геостратегічних, геополітичних, міжнародних і військово-політичних процесів та чинників, які обумовили активізацію регіональної політики Туреччини в постбіполярний період.

З приходом до влади в Туреччині в 2002 р. помірковано-ісламістської ПСР відбулася корекція регіональної політики Турецької Республіки на основі концепції «стратегічної глибини» А. Давутоглу.

Імплементация нової зовнішньополітичної концепції Туреччини відобразилась в перегляді відносин з традиційними військово-політичними союзниками США та ЄС, посиленні геополітичної присутності на Балканах, Чорноморському басейні і Кавказі, Близькому Сході і Східному Середземномор'ї, Перській затоці й Центральній Азії та активізації політики в мусульманському світі.

Ключові слова: регіональна політика Турецької Республіки, національна безпека, стратегічне партнерство, США, НАТО, ЄС, курдське питання, регіональні конфлікти, Близький Схід, Чорноморський басейн, Середземномор'я.

АННОТАЦИЯ

Аль-Азави Хайдер Адил Кадим. Эволюция региональной политики Турецкой Республики. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04 – политические проблемы международных систем и глобального развития. – Черноморский национальный университет имени Петра Могилы, Николаев, 2018.

Диссертация посвящена исследованию эволюции региональной политики Турецкой Республики на основе комплексного анализа геостратегических, геополитических, международных и военно-политических процессов и факторов, которые обусловили активизацию региональной политики Турции в постбиполярный период.

С приходом к власти в Турции в 2002 г. умеренно-исламистской ПСР произошла коррекция региональной политики Турецкой Республики на основе концепции «стратегической глубины» А. Давутоглу.

Имплементация новой внешнеполитической концепции Турции отразилась в пересмотре отношений с традиционными военно-политическими союзниками США и ЕС, усилении геополитической присутствия на Балканах, Черноморском бассейне и на Кавказе, Ближнем Востоке и Восточном Средиземноморье, Персидском заливе и Центральной Азии и активизации политики в мусульманском мире.

Ключевые слова: региональная политика Турецкой Республики, национальная безопасность, стратегическое партнерство, США, НАТО, ЕС, курдский вопрос, региональные конфликты, Ближний Восток, Черноморский бассейн, Средиземноморье.

SUMMARY

Al-Azawi Haider Adil Kadhim. Evolution of Turkey's regional policy. – Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree PhD (Political Science) on specialty 23.00.04. – Political Problems of International Systems and Global Development. – Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2018.

The thesis covers the issue of the evolution of Turkey's regional policy. The work provides a comprehensive analysis of geostrategic, geopolitical, international and military-political processes and factors that led to the intensification of the Turkey's regional policy in the post-bipolar era.

The study focuses on clarifying the role and place of strategic partnership with the United States to guarantee Turkey's national security, determining the significance of the integration of the Republic of Turkey in the EU to implement its policy at the regional level, characterizing the evolution of Turkey's policy in the Black Sea region, the study of the Turkish-Israeli strategic partnership, and the reasons of its suspension. A significant component of the relevance of this work is the study of the influence of the processes of so-called "Arab Spring" on the regional and security policy of the Republic of Turkey and its relationship with the Islamic Republic of Iran.

There is no doubt that a reorientation of Turkey's foreign policy is under way, an evolution that began after the ruling moderately-Islamist Justice and Development Party (AKP) rose to power in 2002. The still new "Islamic-conservative" government of Erdogan was increasingly considered both in Washington and European capitals as a "model" to act as a "bridge" between Western democracies and the Muslim world of the Middle East. This transformation was underpinned by the strategic vision of Foreign Minister Ahmet Davutoglu, who pledged to establish Turkey as an important player in international diplomacy. Turkey's new foreign policy has been driven by three key factors: reconceptualizing Turkey's identity and international role, desecuritizing its foreign relations, and increasing its strength as a trading state.

As a result, Ankara has become a more confident and assertive international player, vastly improved its relations with Arab neighbors. With a balanced web of relations with other countries, the EU and the United States no longer occupy the central place in Turkey's foreign policy. While this does not mean that Turkey is moving away from the West – or that the West has lost Turkey – Turkey is striving to create more space in its neighborhood to further its ambitious foreign policy position.

Getting its strength from their robust alliance and friendship ties, Turkish-American relations have been progressing on mutual respect and common interests at both bilateral and international platforms such as UN, NATO and G-20. Now bilateral relations have reached the level of "Model Partnership".

While implementing her foreign policy on a global scale with this understanding, Turkey attaches special importance to seeing its positive outcomes in her immediate vicinity, that is to say, in her relations with neighbors. In this context, the discourse of "zero problem with neighbors" is a slogan summarizing Turkey's expectations with regards to her relations with neighboring countries. Turkey wants to eliminate all the problems from her relations with neighbors or at least to minimize them as much as possible.

On the one hand, Turkey would like to develop her relations with Iran with whom she has a long common history and pays attention to preserving good neighborly relations on the basis of mutual interest. On the other hand, Turkey closely follows Iran's nuclear program, which raises doubts in the international community, and spares no effort to settle this issue through diplomatic and peaceful means.

Unfortunately, bilateral relations with another important neighbor Syria has entered into a new phase due to the relentless violent reaction by the regime forces following the popular uprisings of March 2011. This is not due to a failure or inconsistency of the zero problems approach, but the approach of the Syrian regime, which through its actions, made it impossible to continue good neighborly relations.

It is concluded that the implementation of the new foreign policy concept of Turkey was reflected in the revision of relations with traditional military and political allies, such as USA and the EU, strengthening of the geopolitical presence in the Balkans, Black Sea basin and Caucasus, Middle East and Eastern Mediterranean, Persian Gulf and Central Asia, and policy activation in the Muslim world.

Key words: Turkey's regional policy, national security, strategic partnership, USA, NATO, EU, Kurdish issue, regional conflicts, Middle East, Black Sea basin, Mediterranean.